

Початки періодики на Україні

АЛЬМАНАХИ

Восени 1830 року в деяких часописах з'явилась цікава публікація такого змісту: „Аматори вітчизняної словесности повідомляються, що в Харкові видається Український Альманах на 1831 рік. Ціна 8 карб. Число примірників буде віддруковане за числом передплатників“.

У жовтні 1831 року перший на Україні альманах побачив світ. Він являв собою маленьку книжку в 16 частку аркуша на 142 сторінки. В книжці надруковано 9 українських пісень, дві думи, до 20 віршів та кілька прозових творів і статей. Вийшов „Український Альманах“ із друкарні Харківського Університету, а його творцями були Ізмаїл Срезневський і другий вихованець Харківського Університету Ів. Розковшенко.

Вихід у світ „Українсько о Альманаха“ розцінювався науково-літературною громадськістю Харкова, та й не тільки Харкова, як видатна культурна подія в житті українського народу. Ще до видання альманаха український поет-романтик Оп. Шпигоцький, дізнавшись про задум видавців збірки, писав І. І. Срезневському: „Вітаю, душевно вітаю тебе, юне літературне орля, з першим пориванням крил твоїх, що обіцяє сміливим розмахом своїм багато-багато в майбутньому. Але з нетерпінням чекаю й не дочекаюсь твоєї любой

дитини — рідного мені альманаха українського... Любий Ізмайло! Який я захоплений!.. Які надії він, чарівник, вселив у груди мої, як солодко мріяти душею про славу нашої України, рідної матері моєї. О друже, ревнуй, ревнуй про пробудження українського генія й вір мені: твої труди будуть оцінені“.

З цього листа Шпигоцького можна побачити, що „Український Альманах“, у порівнянні до своїх попередників—харківських журналів 1816—1825 р.р. мусів був стати органом молоді, власне тільки но зароджуваної нової української літератури й культури найширшим змістом своїх матеріалів.

Творів, писаних українською мовою або на різні теми з життя України, було в „Українському Альманасі“ чимало. Тут ми бачимо „Марію“ і „Українську баяду“ Оп. Шпигоцького, „Козак“ Л. Боровиковського, „Чигринський козак“ Яковлева, „Рогдаєв пир“ Є. Гребінки, українські думи й пісні („Про Олексія Поповича та про бурю на Чорному морі“, „Провтечу трьох братів“) тощо.

Отже, вперше в українській періодиці XIX ст., міцне забарвлення альманаха елементами українки привернуло увагу критики й дало привід М. Максимовичу в рецензії на „Укр. Альманах“ висловити думку, що „збірку складено з чисто укр. інських творів“.

Великий успіх, що його мав в українських читачів альманах Срезневського, спонукав останнього до думки продовжити це видання. Передбачалося назвати його „Райдугою“ та ще більше забарвити українським матеріалом, народними думами й піснями, українськими легендами й „мітами“, статтями про Г. Сковороду, також добре ілюструвати мотивами, що йтимуть у тому ж національному тоні (портрет Сковороди, панорама Харкова тощо). Але цей намір Срезневському реалізувати не пощастило і це сталося не з вини цього відданого тоді українському національному відродженню молодого вченого. Цікаво тут згадати погляди І. Срезневського на українську мову. „В сучасний момент, — писав він 1834 р., — не маючого доводити, що мова українська є мова, а не наріччя російської або польської, що ця мова одна з багатючих мов слов'янських“.

Значущого наголосу серед цих і інших міркувань Срезневського набувала така теза творця „Українського Альманаха“:

„Мова Хмельницького, Пушкаря, Дорошенка, Палія, Апостола повинна принаймні передати нащадкам славу цих великих людей України“.

У 1833 році в Харкові вийшла перша книжка славетної „Запорозької Старини“ І. Срезневського. В ній були вміщені „думи“ й „пісні“, що мусіли „передати нащадкам славу“ українських національних героїв, великих лицарів України. Серед тих пісень і дум

ми бачимо „Подвиги Лободи“, „Похід Сагайдачного“, „Смерть Хведора Безридного“, „Дари Баторія“, „Подвиги Сави Чалого“, „Вбивство Серпяги“ і багато ін. У другій книжці „Запорозької Старини“ вміщено пісні й думи про Хмельницького та його боротьбу проти Польщі, про Пушкаря, Виговського, Морозенка, Палія тощо. Протягом 1833—1838 р.р. у Харкові було видано шість книжок „Запорозької Старини“; всі вони—маленького формату (в $\frac{1}{16}$); в них було зібрано й перероблено матеріали історичних пісень, дум, переказів і оповідань з козацьких мотивів, з „Історії Русів“ тощо.

У той час, як Срезневський, цей видатний науковий діяч Харківського Університету, розгортав величезну видавничу роботу, в Харкові 1833 року вийшов ще один альманах „Рикова Зірка“ („Утренняя Звезда“) в двох книжках. У цьому альманахові знайшли собі місце чудові скарби нашої національної словесности—твори Г. Квітки-Основ'яненка („Салдацький патрет“, „Супліка“ і ін.), П. Гулака-Артемовського („Рибка“, „Рибалка“, „Батько та син“, „До Пархома“), Є. Гребінки („Будяк та конопелечка“, „Пшениця“), І. Котляревського (уривок з VI кн. „Енеїди“) і т. д. Альманах ілюстровано із збереженням couleur locale; тут подано харківський краєвид—Уні-

верситетську Гірку, будинок університету, крамниці, Лопанський міст і інші місця Харкова; крім того—літографічний портрет Г. Сковороди й чудову гравюру відомого академіка І. Чеського—портрет Наталки Полтавки. В альманахові надруковані також ноти до опери „Наталка Полтавка“ композиції Барцицького.

1841 р. в Харкові вийшов у світ новий альманах під таким курйозним титулом: „Сніп. Український новорічник, скрутив Олександр Корсун. Друковано в університетській штампарні“. В „Снопі“ вміщено твори О. Корсуна, Ієремії Галки (Миколи Костомарова), Степана, Петра й Марти Писаревських, Порфирія Кореницького, Михайла Петренка.

В 1843—44 р.р. в Харкові з університетської друкарні виходив і славетний альманах І. Бецького „Молодик“. У „Молодику“ (разом видано 4 книжки) містилися твори Т. Шевченка, Г. Квітки, Є. Гребінки та інших класиків української літератури. Поява „Молодика“ зустріла радість і захоплення з боку української інтелігенції й ворожість або недоброзичливі відгуки від русифікаторів. Критик В. Белінський, наприклад, гостро заперечливо й їдко поставився до „Молодика“ та українських письменників, що їхні твори там друкувалися.

Наш огляд ранньої української журналістики й перших українських збірок-альманахів не вичерпує всіх подібних видань. Ми головне спинялися на тих виданнях, що за 10—40 роки ХІХ сторіччя виходили в Харкові, тодішньому культурно-національному центрі України. Однак і оглянуті нами українські журнали й альманахи, що здебільша є на сьогодні ювілярами поважного (понад 100 років) віку, красномовно свідчать про давність, тривалість і міць нашої національної газетно-журнальної традиції. Не зважаючи на утиски й заборони від російського уряду, не зважаючи на глузування й ворожу критику російської преси, українська рання періодика помалу випростовувалась, вбивалась у колотірки й закладала фундамент для дальших органів нашої національної думки, що вже з початку другої половини ХІХ сторіччя зросли в такі журнали, як „Основа“, „Правда“, „Світ“, „Житє і слово“ і низка інших, не менш визначних часописів, журналів і альманахів.

ОЛЕКСА ПАРАДИСЬКИЙ.